

PROLOGUS.

se vobis afferre, pro nostra erga vos propensissima voluntate, decrevimus. ¶Faxit Deus Optimus Max. ut ex hocce veritatis fonte aliqualem saltem pro Christi Ecclesia, pro religione et patria utilitatem tandem aliquando redundare auspicemur!

Compendium Philosophiae

—JUXTA DOCTRINAM—

Sancti Thomae Aquinatis.

PROLEGOMENA.

1.º De nomine philosophiae; 2.º de sapientia, seu scientia, et subsequenter de causis; 3.º de differentia philosophiam inter et theologiam; 4.º de definitione philosophiae; 5.º de ejus partibus; 6.º de ordine secundum quem distribuuntur; 7.º de modis sciendi.

1. Nomen philosophiae sumitur a *philosopho*, quod idem sonat ac amicus sapientiae. Pythagoras primus se philosophum dixit, profitens Deos solos esse sapientes, et hoc tantum hominibus convenire, quod sapientiam ament et colant. Inde *philosophia*, id est amor sapientiae (1.)

2. Ille sapiens est, ut sanctus Thomas docet, qui res directe ordinat et bene gubernat, quod fit per considerationem causarum altissimarum. (2.)

Causa in genere illud est virtute seu ope cujus effectus producitur; quae quidem quadruplici modo effectus suos continet: virtualiter, ut ignis calorem; formaliter, ut architectus domum quam aedificat; potentialiter, ut materia quaequumque formas quas induere potest; eminenter, ut Deus creaturas, quae nihil aliud sunt quam modi secundum quos essentiam ejus imitare valet ens omne contingens, scilicet ens natura sua mere possibile, et de se indifferens ad existentiam et non existentiam, quod opponitur Enti necessario.

Causa quadruplex est et dividitur in efficientem, quae omnibus aliis praecellit in productione effectus; formalem, scilicet exemplar quo efficiens in operando utitur; materialem seu physicam, id est materia in qua effectus recipitur; finalem, quae est finis ab efficiente intentus. (3.)

Quum igitur, ut patet, ad perfectam cuiuslibet rei cognitionem nihil desideratur, dummodo ejus efficiens, exemplar, materia et finis innotescant, ideo sapientia dicitur cognitio rerum per causas altissimas, et scientia definitur in genere: Cognitio rerum per causas. (4.)

Cognitio, doctrina, disciplina, scientia in quibusdam differunt et in quibusdam conveniunt. (5.) Cognitio (6.) est notitia quae-

libet ex uno quoquumque de triplici totius cognitionis fonte deprompta, ratione scilicet, experientia et fide; quae quidem inferius in Psychologia seu Anthropologia exponuntur. Doctrina est actio magistri qui scientiam tradit. Disciplina est munus discipuli, scientiam accipientis. Scientia, ut dictum est, est cognitio rerum per causas, (7.)

Scientia dividitur in subalternantem et subalternatam; (8) in speculativam et practicam. (9) Subalternans dicitur ea quae in se habet sua principia, et est sui juris, alias quasdam suae ditionis faciens, quia conclusionibus ejus pro principiis utuntur, et exinde subalternatae id est subordinatae vocantur; ut conclusiones Physicae sunt principia Medicinae; conclusiones Arithmeticae, principia Musicae, etc. Speculativa dicitur quae in mera contemplatione veritatis sistit; practica vero quae circa operationem versatur.

3. Inter scientias duae primarium occupant locum, quia unaquaeque, in ordine suo, res considerat per causas altissimas, Theologia scilicet et Philosophia. [10]

Theologia est scientia subalternata scientiae Dei et Beatorum, de qua per lumen revelationis sua tenet principia, ex quibus, per modum fidei receptis, tota profluit rationis decursu scientia theologica.

Philosophia vero est scientia subalternans, ex primis principiis quibus ordo naturalis illustratur proveniens, et sic omnes hujus ordinis scientiae Philosophiae subalternantur, et ab ea sua principia, suas leges, suas methodos mutuantur.

Respectu tamen dignitatis materiae Philosophia Theologiae subjicitur. (11.) Ordo enim gratiae, qui Theologiae ascribitur, ordinem naturae totam circumscribentem Philosophiam, transcendit, praetereaque in divinis ratio humana multum deficiens est. Unde fit quod propter certitudinem intellectus humanus revelatione indiget etiam in his quae per sua naturalia investigare potest. Quum igitur quae de Deo tradit Philosophia perficiantur et confirmentur ope Theologiae, quum aliunde praeambula fidei, seu, ut aiunt, motiva credibilitatis in jus Philosophiae cadant, insuper quum ad suas demonstrationes conficiendas Theologia Philosophiam ut domesticum instrumentum adhibeat, haud immerito philosophia theologiae ancilla nominatur. (12.)

Hanc distinctionem et ponere et propugnare omnino necesse est, ex quo recentiores philosophi differentiam inter ordinem supernaturalem et ordinem naturalem rejicientes, ac proinde inter intellectum hu-

manum, falso et impie asserunt omnem veritatem in foro Philosophiae verti.

4. Philosophia recte definitur: *Cognitio rerum per causas altiores, ex lumine naturali.* His vocibus *per causas altiores*; distinguitur ab omnibus aliis scientiis proprie humanis; per istas: *ex lumine naturali*, a Theologia secernitur. Quantum ad id quod objectum suum per causas altiores attingit, illud ex ejus partium consideratione evidenter patet. (13.)

5. In Philosophiae partibus aliquid est commune, et aliquid diversum: quod est commune determinat et constituit naturam et unitatem scientiae philosophicae, quod est diversum ejus membra dividit.

Hoc habent commune Philosophiae partes, quod proprium objectum per altiores causas considerant, quam aliae scientiae humanae suum. Ita rem se habere, et simul Philosophiam quadripartitam esse, sic ex proemio expositionis S. Thomae in primo libro Ethicorum, breviter ostenditur. [14]

Ordo quadruplex est: alius, quem ratio facit in rebus a se consideratis, in ipso actu considerationis suae, ut dum illas disponit in modum syllogismi, aut definitionis, aut divisionis. Alius vero quem a Deo factum in rebus ratio solum considerat, ut est ordo

naturae. Alius, quem ratio facit in actibus voluntatis, ut est ordo justitiae, prudentiae, etc. Alius demum quem ratio facit in artefactis, ut est dispositio domus, navis, etc.

Primus ordo quem ratio facit in suis conceptibus pertinet ad Philosophiam rationalem, seu Logicam, quae istiusmodi ordinem, scilicet, ut scholastici loquuntur, entis rationis, per ejus altissimas causas omnino perspicuum habet. Secundus ordo, scilicet rerum naturalium, sub duplici respectu consideratus duarum Philosophiae partium materiam praebet: 1.° Physicae, quae sub ratione motus, id est per causam altissimam, in toto ambitu suo ens naturale considerat; 2.° Metaphysicae, quae ens in genere speculatur sub rationibus ab omni materia abstractis, Deo communibus et substantiis separatis, id est puris spiritibus. Tertius ordo pertinet ad Moralem, quae omnia sub rationibus oppositis boni et mali comprehendit secundum respectum quem habent ad liberum arbitrium et voluntatem. Quartus ordo, scilicet rerum artificialium, quum sit imperfectior et servilis, non constituit novam speciem scientiae, sed pertinet ad artes mechanicas. Unde solum supersunt quatuor partes Philosophiae: Logica, Physica, Metaphysica et Moralis, quae quidem per qua-

druplicem respectum entis constituuntur, et illud in tota sua latitudine, logice, physice, metaphysice, moraliter considerant, et exponunt per causas altissimas. (15.)

6. Distributio partium Philosophiae, seu ordo earum ad invicem pendet a natura cujusque partis, et a modo quo philosophus procedit, qui penitus differt a theologi processu. Theologus enim qui creaturas non nisi in ordine ad Deum considerat, procedit de Deo ad creaturas; philosophus vero, qui creaturas secundum se considerat, et ex eis cognitionem Dei investigat, procedit de creaturis ad Deum.

His positis sic legitime ordinantur partes Philosophiae; Logica, Psychologia seu Anthropologia, Metaphysica, Moralis.

Sola evidenter haec legitima est distributio; intellectus enim noster non nisi definiendo, dividendo, componendo, ratiocinando, et Logicam ipsam, et alias Philosophiae partes instaurare potest. Unde fit quod a Logica incipiendum est, praemissis prolegomenis in quibus summatim exponuntur quaedam generalis Philosophiae notitia, et diversi modi sciendi qui sunt: methodus, definitio, divisio et syllogismus. Logica peracta Philosophia procedit ad investigationem creaturarum, quod est munus Physicae. quae

nunc a Philosophia separatur, servata tantum ejus quarta parte, in qua merito apud scholasticos de Psychologia agebatur. Ad integritatem Philosophiae, ejusque legitimam evolutionem, Psychologia Physicam omnino supplet, nam haud inconvenienter investigatio creaturarum ad hominem reducitur, quum sit inter illas nobilior et in se omnes alias eminenter contineat, qua de causa *microcosmus* appellatus est. De homine ad generalissima entis et ad Deum Philosophia se assurgit, et haec est Metaphysica. Tandem noto homine, et natura Dei pro modulo Philosophiae investigata, tractatur de morali scientia, quae Deum inter et hominem relationes determinans et exponens, has relationes perspicere nequit nisi notis earum terminis. Et sic absolvitur cursus elementaris Philosophiae, nisi quod apud recentiores usus invaluit quintam addere partem, in qua breviter praecipuae philosophorum scholae perpenduntur; quod et ipsi huic compendio adjicere in animo est.

Tales viguere apud scholasticos omnes, definitio, partitio et distributio Philosophiae usque ad Cartesii tempus ex quo tam infelicitate immutatae sunt.

Scientia philosophica suo fundamento stabat, in paucis et parvi momenti emendanda,

quum penitus eversa est ab opinatoribus qui saeculo decimo sexto ineunte, ad veritatis inventionem, tanquam ad litus plane ignotum viam sibi aperire pro nutu suo conati sunt. Inde evenit quod in nostris temporibus Philosophia nihil in sua constitutione praebeat stabile, dum unusquisque eam ut vult definit et arbitrario distribuit. Alius enim incipit a Metaphysica, alius a Psychologia, alius Ethicam sine Deo possibilem imaginatur, inter quos non tantum fidei christianae adversarii, sed etiam ejus amici et doctores. Insuper Philosophiae partes sic prave distributas omnimode adulterant, eis immiscendo quae non sua sunt, Logicae adscribentes quae ad Psychologiam pertinent, et vice versa, ita ut unaquaeque pars objectum proprium non habeat, et tota scientia corrumpatur et pene exhauriatur controversiis forensibus extra ejus limen positae et ponendis. (16)

Hos omnes positive et non disputando refellemus: non enim datur scientia contra scientiam. De his tamen qui prout libet incipere fas esse asserunt hoc dicendum est: quod nullus ab ethica exordium sumit; et immerito; nam si licet rationabiliter incipere a Psychologia, immo ab Ethica. Nihil enim perutilius ut doctrina suos fructus ob-

tineat, quam habere auditores morigeros et accurate disciplinatos; ergo magister scientiam morum debet quam primum tradere. Et si haec ratio fatua videtur, nonne amplius quae allegatur universim a psychologis? Oportet juxta ipsos a Psychologia incipere, quia Logica dirigit facultates intellectuales, et necesse est eas cognoscere, antequam dirigantur. Ad quod respondetur: Psychologia estne scientia? Si est scientia, efficitur a facultatibus intellectivis scienter directis? Si scienter directis, quo alio modo quam a Logica? Omnis Philosophiae alumnus empirice Psychologiam simul ac Logicam novit sed, ut patet, a cognitione empirica ad scientiam transiens, a Logica incipere debet, quae scientia est omnium scientiarum instrumentum.

7. Modus sciendi quadruplex est: methodus, definitio, divisio, syllogismus, de quibus sit. (17.)

§ 1. DE METHODO.

Non omnia simul uno intuitu videt intellectus noster, sed de uno ad aliud transit, singula vicissim considerans. In hac successione per quam cognitiones nostrae perficiuntur, ratio naturaliter cum ordine pro-

cedit, et hic ordo quum reflexe et scienter adhibetur nihil aliud est quam methodus.

Methodus (*vox graeca*) vi nominis significat cum via, seu juxta viam. Via supponit initium a quo incipit, terminum ad quem tendit, fundamentum in quo nititur, lumen quo illustratur, directionem secundum quam movetur; similiter et methodus.

Duplici modo se movet intellectus noster ad cognitionem acquirendam. Si perspicit causam, vel principium, vel naturam rei, tunc intellectus synthetice procedit, gradus per viam deductionis de causa ad effectus, de principio ad consequentias, de natura ad proprietates et accidentia, de universalibus et simplicibus ad particularia et composita. Istiusmodi processus vocatur methodus synthetica et adhibetur in scientiis exponendis.—Si vero ignoramus causam, principium vel naturam rei, nihil aliud perspicientes nisi exteriora rerum, id est phaenomena, tunc intellectus analytice procedit ascendens per inductionem, de effectibus ad causam, de consequentiis ad principium, de accidentibus et proprietatibus ad naturam, de particularibus et compositis ad universalia et simplicia. Haec est methodus analytica cujus proprium munus est inquirere et invenire scientiam. In primo casu, metho-

di initium est *a priori*, et terminus *a posteriori*: certitudo et evidentia principiorum sunt ejus fundamentum et lumen, et directio est motus deductionis. In secundo casu methodus *a posteriori* incipit, *a priori* se assurgere conatur, certitudine et evidentia experimentalis fundatur illustraturque, et motu inductionis dirigitur.

Methodus non proprie duplex, sed una in se est, duos tantum habens processus, syntheticum et analyticum, compositionis scilicet et resolutionis; nam est ad imaginem rerum quae omnes duplicem praebent respectum, totum et partes, unitatem et varietatem. In qualibet quaestione duo methodi processus munus suum vicissim exsequuntur, sed, si synthetice incipitur, methodus dicitur synthetica; si vero analytice, analytica.

Aliis designantur nominibus duo methodi processus, quorum quidem syntheticus dicitur methodus compositionis, et analyticus, methodus resolutionis. Vocantur adhuc; prior, methodus rationalis, quia initium sumit a principiis intellectis; posterior, methodus experimentalis, quia operatur in lumine apparentium, tum per experientiam exteriorum, id est testimonium sensuum, tum per experientiam interiorum, id est testimonium conscientiae. Prior nuncupatur etiam me-

thodus juris; posterior, methodus facti seu auctoritatis, [méthode de droit, méthode de fait ou d' autorite], quia prior, principiis immediate intuitis, et consequentiis mediate per lumen principiorum perspectis, jure scientiae suas demonstrationes ineluctabiliter propugnat; posterior vero, quae cadunt sub sensu vel exteriori vel intimo, tanquam vera, necessario admittens, et de illis rationem reddere omnino persaepe impotens, tota ex tunc in testimonii auctoritate fundatur. Quod autem, in illis quae sub experientia cadunt, plurima in suis causis non adaequatae intelligantur, ratio est quia intellectus humanus non est possibilem mensura.

Methodus est instrumentum mere logicum, et ideo dat tantum in fine quod accipit in principio, nec plus, nec minus. Unde fit quod sensualistae, inter quos Baconius, solummodo quae per experientiam sensibilem innotescunt, methodo praeponentes, nullo pacto in suis ultimis consequentiis ultra corpus procedere valent; dum Cartesius et idealistae incipientes exclusive a cogitatione nuda et ab omni materia segregata, intra fines animae methodum, circumscribunt, et corpus invenire nequeunt.